

Rembalski, Andrzej

Wykłady z historii nauki i techniki w Kielcach

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 25/2, 447-449

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



pomnika oraz omówienie porządku uroczystości odsłonięcia pomnika. O ile sprawy finansowych rozliczeń zdołano szybko przeprowadzić, przeznaczając pozostałe nadwyżki na renowację — dość znacznie zniszczonego wpływami atmosferycznymi i działaniami wojennymi — grobu S. Staszica na podwarszawskich Bielanych, o tyle przeciągało się nadmiernie ustalenie konkretnej daty przejęcia przez władze miejskie Warszawy pomnika ufundowanego ku czci S. Staszica — pomnika ufundowanego społecznie przy znacznym trudnościach. Wobec przeciągania się decyzji władz miejskich, Komitet postanowił złożyć kwiaty pod pomnikiem, a następnie skierować odpowiednią informację o wykonaniu pomnika do prasy, rozliczyć się z fundatorami i na tym sprawę zakończyć. Jednocześnie prezes — inż. Tadeusz Madler — przypomniał na jednym z posiedzeń Komitetu (w dniu 10 X 1978 r.), że swego czasu Towarzystwo Przyjaciół Warszawy oraz współtwórca trasy W-Z, mgr inż. Stępiński, projektowali, by najpierw postawić ku czci S. Staszica odpowiedni głaz, a w przyszłości obok — z ręką wspartą na glazie — powinno się ustawić posąg S. Staszica. Zebrani postanowili przekazać do Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie odlew gipsowy głowy Stanisława Staszica (był to projekt do rzeźby w omawianym glazie. Warto tu odnotować informację, podaną przez prezesa T. Madlera, iż — jego zdaniem — można z dużym prawdopodobieństwem uznać, że popiersie Stanisława Staszica, znajdujące się w Pałacu Staszica, w Muzeum Ziemi PAN w Warszawie oraz w Częstochowie jest dziełem artysty — Pawła Malińskiego (oryginał tego popiersia, bez podpisu wykonawcy, znajduje się w Muzeum Świętokrzyskim, a sugestia prezesa T. Madlera opiera się na odnalezionym odpisie protokołu Towarzystwa Przyjaciół Nauk z dnia 15 II 1826 r., w którym jest mowa o subskrypcji na wykonanie popiersia S. Staszica, zaś Paweł Maliński, rzeźbiarz, zobowiązuje się, że „takowe odrobi”. Jak wiadomo, artysta Paweł Maliński był współczesny Staszicowi i Tatariewiczowi).

Wobec przeciągających się decyzji władz miejskich Warszawy na formalne przejęcie przez nie ufundowanego pomnika ku czci S. Staszica, Komitet przekazał w dniu 25 VI 1979 r. opiekę nad ufundowanym obiektem Liceum Ekonomicznemu im. Stanisława Staszica, znajdującemu się przy ulicy Kolektorskiej w Warszawie.

Należy cieszyć się, że w Warszawie, w przypomniano ogromne zasługi wielkiego uczonego i wybitnego działacza gospodarczego, Stanisława Staszica.

Jednocześnie postępują prace renowacyjne nad nagrobkiem S. Staszica na Bielanych; dopilnowania tych prac podjął się mgr Wacław Bondarecki z Naczelnej Rady Spółdzielczości.

Jan Kostanecki

(Warszawa)

WYKŁADY Z HISTORII NAUKI I TECHNIKI W KIELCACH

W roku akademickim 1978/1979 kontynuowano — rozpoczęty przed trzema laty — cykl wykładów poświęconych historii nauki i techniki. Organizatorami wykładów są: Towarzystwo Przyjaciół Górnicztwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego oraz miejscowe oddziały Polskiego Towarzystwa Historycznego i Naczelnej Organizacji Technicznej. Wykładowcami w minionym roku byli członkowie Rady Naukowej TPGHiPS.

Tegoroczny cykl zainaugurował dr Adam Massalski (WSP Kielce), który — na podstawie swych badań prowadzonych nad dziejami oświaty na Kielecczyźnie — omówił wpływ Staropolskiego Okręgu Przemysłowego na rozwój oświaty elementarnej w tym regionie. Skoncentrował się on na dwóch prężnych w XIX w. ośrodkach przemysłowych — Białogonie i Suchedniowie. Prelegent dowiódł, że rozwój przemysłu na Ziemi Kieleckiej i związanej z nim infrastruktury nie pozostał bez wpływu na działalność szkół elementarnych. Fakt, iż w pewnych okresach nie zaprzestały one swej działalności jest w wielu wypadkach nie tylko zasługą

robotników, którzy partycypowali w ich egzystencji, ale także i samych zakładów wspierających je finansowo i zatrudniających ich absolwentów.

Doc. Kazimierz Bielenin (Muzeum Archeologiczne w Krakowie), prowadzący od blisko 25 lat w Górach Świętokrzyskich badania nad problematyką starożytnego górnictwa i hutnictwa żelaza, ukazał w swym wykładzie rolę starożytnego górnictwa i hutnictwa żelaza na tle współczesnych mu okręgów przemysłowych Europy. Dotychczasowe badania prowadzone w wielu krajach europejskich wskazują na to, że starożytny ośrodek hutnictwa żelaza, rozciągający się na obszarze ponad 800 km² w północnej części Gór Świętokrzyskich, nie ma pod względem zasięgu i wielkości równego sobie w Europie. Prelegent zapoznał także słuchaczy z aktualnie prowadzonymi badaniami, które zmierzają do pełnej inwentaryzacji wszystkich stanowisk archeologicznych w Górach Świętokrzyskich, dotyczących produkcji żelaza w okresie rzymskim i lateńskim.

Prof. Wojciech Kalinowski (Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie) wystąpił z interesującym wykładem — poświęconym muzeum technicznym na wolnym powietrzu. Prelegent omówił działalność największych skansenów technicznych w Stanach Zjednoczonych i krajach Zachodniej Europy. Wykład był bogato ilustrowany przezręczami.

Doc. Zenon Guldon (WSP Kielce) omówił w swym wykładzie dorobek społecznego ruchu naukowego w Kielcach w latach 1927—1958. Pierwsze próby utworzenia społecznej organizacji naukowej podjął w Kielcach jeszcze przed I Wojną Światową E. Massalski. W latach międzywojennych działalność naukowa w Kielcach związana była z silnym ośrodkiem pracy regionalnej. Region Świętokrzyski był także terenem interesującym wielu przyrodników, geologów, geografów i etnografów, reprezentujących ośrodki akademickie. Badania naukowe podejmowano również w tym okresie w ramach prężnego wówczas oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i Muzeum Świętokrzyskiego. Ciekawą kartę w dziejach społecznego ruchu naukowego stanowi działalność Instytutu Badań Regionalnych, istniejącego w latach 1945—1951, założonego z inicjatywy Jana Czarnockiego. W IBR wykonano ok. 90 opracowań, mających istotne znaczenie dla rozwoju regionu świętokrzyskiego w pierwszym latach powojennych. W chwili, gdy stało się wiadomym, że IBR nie będzie miał możliwości rozwoju, a jego istnienie było sprawą problematyczną, podejmowano w Kielcach szereg przedsięwzięć, zmierzających do utworzenia placówek naukowych, które działałyby w ramach Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Najwięcej inicjatyw w tym zakresie przejawiał E. Massalski. Uwieńczeniem tych starań było utworzenie w 1958 r. Kieleckiego Towarzystwa Naukowego.

W kolejnym wykładzie doc. Zbigniew Wójcik (Muzeum Ziemi PAN) przedstawił działalność w regionie świętokrzyskim dwóch najwybitniejszych geologów, wywodzących się z Kielecczyny — Jana Czarnockiego i Jana Samsonowicza. Rozpoczęli oni swą pracę badawczą jeszcze jako uczniowie kieleckich szkół. Promotorem ich badań w okresie młodzieńczym był założyciel i kustosz muzeum regionalnego PTK w Kielcach — Szymon Tadeusz Włoszek. Mimo, że obaj przez cały czas dwudziestolecia międzywojennego pracowali i mieszkali poza Kielecczyną, tutaj właśnie prowadzili większość swych prac badawczych. Najwięcej z nich dotyczyło oczywiście problemów geologicznych. Ale podejmowali oni także działania i w innych dziedzinach życia społecznego. Jan Czarnocki aktywnie działał w Komitecie Obrony Puszczy Jodłowej i był rzecznikiem utworzenia na terenie Łysogór Parku Narodowego. Był także jednym z inicjatorów eksponowanej w Warszawie i Kielcach „Wystawy Świętokrzyskiej” zorganizowanej w 1936 r. dla uczczenia 10 rocznicy śmierci Stefana Żeromskiego. Opiekował się również działem geologicznym muzeum kieleckiego. Jan Samsonowicz natomiast w 1922 r. brał udział w pierwszej wyprawie naukowej na teren neolitycznej kopalni krzemienia pasiastego w Krzemionkach Opatowskich k. Ostrowca Świętokrzyskiego. Prelegent omówił ogromny dorobek naukowy dotyczący badań geologicznych prowadzonych przez Jana Czarnockiego i Jana Samsonowicza w Górach Świętokrzyskich.

W ostatnim wykładzie z tego cyklu doc. Zbigniew Rubinowski (Oddział Świętokrzyski Instytutu Geologicznego w Kielcach) przedstawił historię kopalni miedzi w Miedzianej Górze. Stanowiła ona jedną z ważniejszych inwestycji w programie rozwoju Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.

wego. Szczególnie interesujące były uwagi prelegenta na temat zalegania złóż miedzi — przedstawione w kontekście najstarszego z zachowanych planów kopalni w 1782 r. i współcześnie prowadzonych badań.

Wykłady cieszyły się dużą popularnością wśród krajoznawców, miłośników regionu i studentów uczelni kieleckich, dlatego też będą one kontynuowane w latach następnych.

Andrzej Rembalski

(Kielce)

DZIAŁALNOŚĆ ZESPOŁU BADAŃ NAUTOLOGICZNYCH W 1978 ROKU

Zadania badawcze Zespołu skupiały się głównie nad tematami: *Historia wybranych gałęzi techniki polskiej ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa okrętowego i portowego oraz Historia wybranych morskich dyscyplin naukowych*. Ponadto opracowywano tematy dotyczące roli nauki w rozwoju myśli i polityki morskiej w Polsce. Prof. B. Kasprówicz zajmował się dorobkiem ekonomiki morskiej, dr W. Aleksandrowicz — genezą i rozwojem instrumentów nawigacyjnych, doc. L. Mokrzecki — problematyką morską w piśmiennictwie naukowym Gdańska w okresie I Rzeczypospolitej, a dr J. Szeliga — dziejami poznania Wybrzeża Gdańskiego w obrazie kartograficznym. Celem pracy Zespołu w omawianym okresie było także rozwijanie i popieranie popularyzacji tematyki nautologicznej.

Posiedzenia Zespołu dotyczyły głównie problematyki badawczej — związanej z 60 rocznicą odzyskania niepodległości i z powrotem Polski nad Bałtyk. Jedno z zebrań poświęcono polskiej myśli morskiej u progu II Rzeczypospolitej (referował doc. Z. Machaliński). Ponadto przedstawiono w Zespole następujące referaty, związane z historią nauki i techniki: *Geneza naukowej myśli morskiej i jej wykorzystanie dla budowy podstaw gospodarki morskiej R.P.*; *Aspekty techniczne gospodarki morskiej II Rzeczypospolitej*; *Wisła a problemy nowoczesnej żeglugi*.

26 października — pod przewodnictwem prof. W. Urbanowicza — odbyło się posiedzenie poświęcone historii budownictwa okrętowego. Interesujący referat *Początki i rozwój budowy statków we Francji* przygotował E. Zabięło. 6 listopada — pod przewodnictwem sekretarza Zespołu W. Aleksandrowicza, odbyło się zebranie, w czasie którego prof. K. Kubik wygłosił referat *Morze w nauce Gdańska w okresie I Rzeczypospolitej*. 14 listopada na wspólnym posiedzeniu Zespołu Badań Nautologicznych i Komisji Historii Żeglugi Polskiego Towarzystwa Nautologicznego prof. M. Krzyżanowski przedstawił referat *Problem Wisły w relacji do rozwoju portu i żeglugi*, a dr W. Aleksandrowicz mówił na temat 150 lat Warszawskiej Żeglugi.

Walenty Aleksandrowicz

(Gdańsk)

Z ZAGRANICY

Z PRAC NAD HISTORIĄ NAUKI W ESTOŃSKIEJ SRR

Związki nauki polskiej z różnymi ośrodkami naukowymi Estonii sięgają co najmniej czasów Stefana Batorego. Ich intensyfikacja nastąpiła jednak dopiero w XIX w., zwłaszcza po zamknięciu przez władze carskie w 1832 r. Uniwersytetu Wileńskiego. Młodzież polska skierowała się wówczas przeważnie na studia do niemieckiej uczelni w Dorpacie (dziś Tartu). Uczyli się w niej później tak wybitni uczeni, jak: A. Czekanowski, B. i W. Dybowski, T. Chahubiński, B. Hryniewiecki, T. Banachiewicz, J. Siemiradzki, S. J. Thugutt i wielu innych. Istnieje w związku z tym w Polsce swoista legenda o tej uczelni, mająca swe uzasadnienie